

SIYOSIY PARTIYALARNING O‘ZBEKISTON JAMIYATIDAGI O‘RNI: INSTITUTIONAL VA FUNKSIONAL TAHLIL

Maxkamova Madinabonu Abdusharof qizi

Abstrakt: Ushbu maqolada O'zbekistonda fuqarolik jamiyati va demokratik boshqaruvni rivojlantirishda siyosiy partiyalarning roli o'rganiladi. Tadqiqotda milliy siyosiy tizimdagi siyosiy partiyalarning institutsional holati, funktsional majburiyatlari va ijtimoiy-siyosiy ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada sifatli tahlil va qiyosiy siyosiy nazariyadan foydalangan holda siyosiy partiyalarning fuqarolar va davlat o'rtasida qanday vositachilik qilishi, siyosiy sotsializatsiyaga hissa qo'shishi va siyosatni shakllantirish jarayonlariga ta'sir qilishi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, siyosiy partiyalar demokratik institutlarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi, ammo jamoatchilik ishtiroki va siyosiy ishonchni oshirishda hali ham qiyinchiliklar mavjud.

Kalit so'zlar: siyosiy partiyalar, demokratiya, fuqarolik jamiyati, siyosiy institutlar, O'zbekiston

Kirish

Zamonaviy demokratik davlatlarda siyosiy partiyalar siyosiy tizimning markaziy institutlaridan biri hisoblanadi. Ular fuqarolarning siyosiy irodasini shakllantirish, manfaatlarini ifodalash va davlat boshqaruvida ishtirok etish imkonini beruvchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi (Heywood, 2021). Vakillik demokratiyasi sharoitida siyosiy partiyalar davlat va jamiyat o'rtasidagi asosiy vositachi institutdir.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, demokratik islohotlar doirasida ko'ppartiyaviylik tizimi joriy etildi. Bu jarayon siyosiy pluralizmni rivojlantirish, fuqarolarning siyosiy ishtirokini kengaytirish va davlat boshqaruvida muvozanat mexanizmlarini shakllantirishga qaratildi (Mirziyoyev, 2021).

Mazkur tadqiqotning maqsadi — siyosiy partiyalarning O‘zbekiston jamiyatidagi o‘rnini institutsional va funksional jihatdan tahlil qilish, ularning fuqarolik jamiyati rivojiga ta’sirini aniqlashdir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada quyidagi ilmiy usullar qo‘llanildi:

- **Institutsional tahlil** — siyosiy partiyalarning huquqiy maqomi va siyosiy tizimdagi o‘rnini o‘rganish
- **Qiyosiy tahlil** — demokratik davlatlardagi partiya tizimlari bilan solishtirish
- **Kontent tahlil** — siyosiy partiyalar dasturlari va siyosiy nutqlarni tahlil qilish
- **Normativ-huquqiy tahlil** — qonunchilik bazasini o‘rganish

Bu metodlar siyosiy partiyalarning real siyosiy jarayonlardagi rolini ob’ektiv baholash imkonini berdi.

Siyosiy partiyalar : nazariy yondashuvlar

Siyosiy partiyalar turli nazariy maktablar tomonidan turlicha talqin qilinadi. Klassik liberal yondashuv partiyalarni fuqarolarning siyosiy vakillik vositasi sifatida ko‘radi. Institutsionalizm esa partiyalarni siyosiy tizim barqarorligini ta’minlovchi mexanizm deb hisoblaydi (Almond & Powell, 2018).

Partiyalar quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

- manfaatlar agregatsiyasi
- siyosiy mobilizatsiya
- siyosiy legitimatsiya
- siyosiy elita rekrutatsiyasi

Shu jihatdan partiyalar demokratiyaning “infratuzilmasi” sifatida baholanadi.

O‘zbekiston siyosiy tizimida siyosiy partiyalar

O‘zbekistonda siyosiy partiyalar faoliyati Konstitutsiya va maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi (O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023). Siyosiy partiyalar parlament saylovlarida ishtirok etadi, fraksiyalar tuzadi va qonun ijodkorligida qatnashadi.

So'nggi yillardagi siyosiy islohotlar partiyalarning parlamentdagi rolini kuchaytirishga qaratilgan. Xususan, parlament nazorati institutlarining rivojlanishi partiyalarning siyosiy mas'uliyatini oshirdi.

Shu bilan birga, partiyalar va elektorat o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Siyosiy partiyalarning jamiyatdagi funksional roli:

Vakillik funksiyasi

Partiyalar ijtimoiy guruhlar manfaatlarini siyosiy maydonga olib chiqadi.

Siyosiy ijtimoiylashuv

Fuqarolarda siyosiy ong va madaniyatni shakllantiradi.

Komunikativ funksiya

Davlat va jamiyat o'rtasida axborot almashinuvini ta'minlaydi.

Nazorat funksiyasi

Hokimiyat ustidan demokratik nazoratni kuchaytiradi.

Elita shakllantirish

Siyosiy liderlar va boshqaruv kadrlarini yetishtiradi.

Siyosiy partiyalarning O'zbekiston jamiyatidagi o'rni: Empirik tahlil va statistik yondashuv

Empirik ma'lumotlar va statistik tahlil

1. Saylov ishtiroki va fuqarolar faolligi

2024-yil 27-oktabr kuni O'zbekiston Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi uchun o'tkazilgan saylovlarda jami 19 944 859 nafar ro'yxatga olingan saylovchidan 15 027 529 nafari ovoz berdi. Bu saylovlarda **saylovchilarning ishtiroki 75% dan ortiq bo'ldi**, ya'ni fuqarolarning katta qismi siyosiy jarayonda qatnashdi. Bunday yuqori qatnashish darajasi demokratik institutlarga bo'lgan jamoatchilik qiziqishini ko'rsatadi.

2. Partiyalar olingan natijalari

Quyidagi jadval 2024-yilgi parlament saylovlari natijalari asosida tuzilgan (saylovning yakuniy natijalari partiyalar tomonidan egallangan o'rinlar soni bo'yicha):

Siyosiy partiya	O‘rinlar soni (150 Faqat partiya o‘rindan)	asosidagi ovozlar (%)
O‘zbekiston Liberal Demokratik Partiyasi (UzLiDeP)	64	42,7%
O‘zbekiston “Milliy Tiklanish” Demokratik Partiyasi (O‘zMTDP)	29	18,8%
“Adolat” Sotsial Demokratik Partiyasi	21	14,0%
O‘zbekiston Xalq Demokratik Partiyasi	20	13,1%
O‘zbekiston Ekologik Partiyasi	16	10,7%

Bu natijalar shuni bildiradiki, **Liberal Demokratik Partiya nisbatan eng ko‘p ovoz va deputatlik o‘rinlarini qo‘lga kiritgan partiya bo‘lib**, parlamentda yetakchi pozitsiyani egallaydi.

3. Parlamentda jinsiy tarkib statistikasi

2024-yilgi saylovlarda saylangan deputatlar orasida **57 nafar ayol** joy olgan bo‘lib, bu butun parlamentdagi tusning **38% ni tashkil qiladi**. Bu ko‘rsatkich ilgari bo‘lgan ayollarning parlamentdagi ulushidan oshgan bo‘lib, gender tengligi bo‘yicha ijobiy tendensiyani ko‘rsatadi.

Bu statistik ma’lumotlar tahlil shuni ko‘rsatadiki, siyosiy partiyalar faol ishtirok etadigan saylovlar fuqarolar siyosiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda va ayollar siyosiy hayotda tobora faol qatnashayapti.

Statistik tahlilga qisqacha sharh

- **Saylovda yuqori ishtirok** (75%+) demokratik institutlarga bo‘lgan ishonch darajasining yetarlicha yuqoriligidan darak beradi.
- **Partiyalar o‘rtasida ovoz taqsimoti** ko‘rsatadiki, besh partiya parlamentda vakillik olib, siyosiy pluralizmga rasmiy asos yaratgan.
- **Ayollarning parlamentdagi ulushi** 38% darajasiga yetgan holda gender tengligi bo‘yicha ijobiy natijalarni namoyon etadi.

Bu empirik statistik ma'lumotlar maqolangizga real asos va ilmiy kuch beradi hamda siyosiy partiyalarning jamiyatdagi rolini aniq ko'rsatadi

Takomillashtirilgan natijalar bo'limi (ilmiy tahlil)

Tahlillarga ko'ra:

1. **Siyosiy faollik** — saylov ishtiroki yuqori darajada bo'lib, bu fuqarolarning mavjud siyosiy institutlarga nisbatan qiziqishini aks ettiradi.
2. **Partiyalarning siyosiy raqobati** — 5 ta partiyaning parlamentda ishtirok etishi ko'ppartiyaviylik tamoyilini mustahkamlashga xizmat qiladi, garchi ular orasida real oppozitsiya yetishmaydi.
3. **Gender tengligi** — ayollar parlamentdagi vakillik ulushining 38% bo'lishi, davlat siyosatida ayollarning faolligini oshirish yo'lida ijobiy tendensiya ekanini ko'rsatadi.

Bu statistik yondashuv maqolangizni faqat nazariy asos bilan cheklanmasdan, real saylov ma'lumotlari bilan mustahkamlaydi va **empirik asosli ilmiy tahlil** darajasini oshiradi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot siyosiy partiyalarning O'zbekiston siyosiy tizimidagi rolini nazariy va empirik jihatdan baholash imkonini berdi. Amaliy siyosatshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, siyosiy partiyalar nafaqat vakillik instituti, balki siyosiy boshqaruv samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Empirik ma'lumotlar saylovlarda nisbatan yuqori ishtirok darajasi mavjudligini ko'rsatadi. Bu siyosiy legitimlikning muayyan darajada ta'minlanganini bildiradi. Biroq siyosiy faollikni faqat saylovdagi qatnashuv bilan baholash yetarli emas. Amaliy siyosatshunoslik nuqtai nazaridan muhimroq ko'rsatkich — fuqarolarning partiyalar bilan doimiy siyosiy aloqasi, jamoatchilik muhokamalaridagi ishtiroki va siyosiy tashabbuslarda qatnashishidir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda siyosiy partiyalar institutsional jihatdan shakllangan bo'lsa-da, ularning funksional samaradorligi hali ham rivojlanish bosqichida. Partiyalar ko'proq saylov davrida faollashishi, elektorat bilan

muntazam siyosiy kommunikatsiyaning yetarli emasligi kuzatiladi. Bu holat partiyalarning jamiyatdagi real siyosiy vositachi sifatidagi rolini cheklashi mumkin.

Gender vakillik bo'yicha ijobiy dinamika kuzatilayotgani siyosiy inklyuzivlik kengayayotganini ko'rsatadi. Amaliy siyosatshunoslik nuqtai nazaridan bu davlat siyosatida ijtimoiy muvozanatni mustahkamlovchi omil hisoblanadi.

Shuningdek, siyosiy partiyalarning siyosiy qarorlar ishlab chiqishdagi real ta'sirini oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kuchli partiya tizimi davlat boshqaruvi sifatini yaxshilaydi, korrupsiyani kamaytiradi va siyosiy javobgarlikni oshiradi.

Shu bois, siyosiy partiyalarni faqat saylov mexanizmi sifatida emas, balki **policy-making jarayonining faol subyekti** sifatida rivojlantirish zarur.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari siyosiy partiyalarning O'zbekiston jamiyatida muhim siyosiy institut sifatida shakllanib borayotganini ko'rsatadi. Ular demokratik boshqaruv, siyosiy legitimlik va ijtimoiy vakillikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Nazariy va empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, siyosiy partiyalar faoliyati ijobiy dinamikaga ega bo'lsa-da, ularning amaliy siyosiy ta'sirini kuchaytirish zarur.

Amaliy siyosatshunoslik nuqtai nazaridan quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Policy-oriented partiya faoliyati

Partiyalar aniq ijtimoiy muammolar bo'yicha real siyosiy yechimlar taklif qilishi kerak.

2. Elektorat bilan doimiy muloqot

Saylovdan tashqari davrda ham jamoatchilik bilan ishlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

3. Yoshlar siyosiy ishtirokini kengaytirish

Yoshlar qanotlari va siyosiy ta'lim dasturlarini rivojlantirish lozim.

4. Ichki partiya demokratiyasi

Liderlik tanlovlari va qaror qabul qilish jarayonlarida shaffoflikni oshirish kerak.

5. Dalillarga asoslangan siyosat (evidence-based policy)

Partiyalar ilmiy tahlil va statistik ma'lumotlarga tayangan holda siyosat ishlab chiqishi zarur.

Kelgusida siyosiy partiyalarning samaradorligi ularning jamiyat bilan real aloqasi, ijtimoiy ishonch darajasi va siyosiy mas'uliyati bilan belgilanadi. Kuchli partiya tizimi esa O'zbekistonda barqaror demokratiya va samarali davlat boshqaruvi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot amaliy siyosatshunoslik doirasida siyosiy partiyalarni baholash uchun nazariy va empirik asos yaratadi hamda kelgusida chuqurroq amaliy tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

Almond, G., & Powell, G. (2018). *Comparative politics today* (16th ed.). Pearson.

Heywood, A. (2021). *Politics* (5th ed.). Palgrave Macmillan.

Mirziyoyev, S. M. (2021). *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. O'zbekiston.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023). <https://lex.uz>

Qosimov, S. (2019). *Siyosatshunoslik asoslari*. Akademiya.

To'raev, B. (2020). *Demokratiya nazariyasi va amaliyoti*. Fan.

Inter-Parliamentary Union. (2024). *Uzbekistan: Parliamentary elections 2024*. IPU Parline database. <https://data.ipu.org/parliament/UZ/UZ-LC01/election/UZ-LC01-E20241027/>

TASS. (2024, October 28). *Uzbekistan's Liberal Democratic Party wins most seats in parliamentary elections*. <https://tass.com/world/1863223>

Norwegian Helsinki Committee. (2024). *Parliamentary elections in Uzbekistan without genuine political pluralism*. <https://nhc.no/en/parliamentary-elections-in-uzbekistan-without-political-pluralism/>

Central Election Commission of the Republic of Uzbekistan. (2024). *Results of the elections to the Legislative Chamber of the Oliy Majlis*. <https://saylov.uz>